

Foto 1. Veenmos-ontwikkeling in een hoogveenherstelproject in het Bargerveen.

De visie van Staatsbosbeheer

Ella de Hullu

Staatsbosbeheer vierde in 1999 zijn honderdjarig bestaan. Een dergelijke mijlpaal is een moment om je te bezinnen, niet alleen terugkijkend (Wagenaar, dit nummer) maar ook vooruitkijkend. Welke ontwikkeling Staatsbosbeheer in de toekomst zal doormaken is moeilijk te voorspellen, immers bij de oprichting van Staatsbosbeheer had niemand kunnen bevroeden dat natuur en recreatie zulke belangrijke onderdelen zouden worden (Buis & Verkaik, 1999).

Wel kan aangegeven worden vanuit welke achtergronden ontwikkelingen in de maatschappij tegemoet zullen worden getreden en vanuit welke visie onze kerntaken invulling zullen krijgen.

De plaats van natuur, bos en landschap in de samenleving

Bos, natuur en landschap zijn van onvervangbare waarde voor het welzijn en het overleven van de Nederlandse burger. De soorten die in bos en natuur voorkomen vormen de bron van veel huidige en toekomstige voedings- en geneesmiddelen en van grondstoffen. De natuur is ook een basis van rust, ruimte, inspiratie, esthetica en authenticiteit. Om deze bron ook in de toekomst veilig te stellen is het behoud van de diversiteit in soorten en ecosystemen essentieel. Staatsbosbeheer wil zich inzetten om de variatie aan ecosystemen met de daarbij behorende planten en dieren duurzaam in stand te houden. Zij hebben, naast de mens, hun bestaansrecht. Figuur 1 geeft de belangrijkste ecosystemen in beheer bij Staatsbosbeheer.

Naast de verantwoordelijkheid voor natuur heeft Staatsbosbeheer ook taken op het gebied van natuurgerichte recreatie, houtproductie en landschapsbeheer. In de loop van de afgelopen eeuw voltrokken veranderingen in natuur en land-

schap zich steeds sneller. Dit komt door toegenomen kennis en de mogelijkheid op grotere schaal in te grijpen.

De Deltawerken en de omvang van landinrichtingsprojecten zijn hiervan goede voorbeelden. Door de schaal waarop ingrepen in natuur, bos en landschap plaats vinden is de kans op onherstelbare veranderingen steeds groter. Staatsbosbeheer wil leren van het verleden en met zijn huidige beleid en beheer zorgen dat ecosystemen en soorten veilig worden gesteld in de gebieden die bij Staatsbosbeheer in beheer zijn. Continuïteit en duurzaamheid zijn daarbij kernwaarden.

Natuurdoel Staatsbosbeheer

Het natuurbeheer richt zich op het in stand houden, herstellen en ontwikkelen van ecosystemen. Als ecosystemen optimaal functioneren wordt daarmee de bijbehorende biodiversiteit duurzaam behouden. Het optimaliseren van levensgemeenschappen doen we in zo veel mogelijk gebieden op "een zo natuurlijk mogelijk" wijze. Deze doelstellingen zijn

direct afgeleid uit het Natuurbeleidsplan waarin natuurlijkheid en biodiversiteit de belangrijkste peilers zijn. Het realiseren van een bepaalde levensgemeenschap is gekoppeld aan de mogelijkheden die een bepaalde locatie biedt. Kwaliteit en oppervlakte van die locatie zijn bepalend of een levensgemeenschap gedeeltelijk of volledig kan ontwikkelen.

Een van de belangrijkste kwaliteitskenmerken zijn de abiotische condities die ter plekke aanwezig zijn (op veel plaatsen zijn de oorspronkelijke condities veranderd door verdroging, verzuring of eutrofiëring). Soms is het herstellen van de oorspronkelijke abiotische condities mogelijk: in veel vennen is het gelukt de waterstand te stabiliseren en op een continu hoog peil te houden. Hierdoor verschijnen Klokjesgentiaan, Bruine snavelbies en Moeraswolfsklauw op veel plaatsen. Dit is te zien in het Dwingelderveld en de Ganzenpoel bij Appelscha. Op andere plaatsen is herstel veel moeilijker. In het Bargerveen wordt geprobeerd het hoogveenecosysteem te herstellen (foto 1); hoogvenen ontwikkelen zich langzaam en zijn erg gevoelig voor te veel nutriënten. Veel maatregelen zijn uitgevoerd om de waterstand te stabiliseren en grote bufferzones zijn rond het gebied aangelegd. De eerste ontwikkelingen zijn hoopvol: op veel plaatsen vindt er een goede ontwikkeling van veenmossen plaats, maar of het uiteindelijk ook zal lukken het volledige hoogveenecosysteem te regenereren is pas over enkele decennia te zeggen. Soms is regeneratie niet meer mogelijk.

Uitgangspunt bij het beheer door Staatsbosbeheer is zoveel mogelijk gebruik te maken van natuurlijke processen. Daarom wordt het direct ingrijpen op soortsniveau zoveel mogelijk vermeden. Immers de interactie tussen soorten onderling en met hun leefomgeving kent een eigen dynamiek, inclusief ontwikkeling, vestiging en verdwijnen van soorten. Als de mens te snel en te gericht op soorten zou ingrijpen, dan is er een groot risico dat er sprake is van tuinieren of dieren houden. Het is van belang om als mens de dynamiek van natuurlijke processen te durven respecteren en te zien wat zich ontvouwt. Staat een soort echter zwaar onder druk en is regionaal of landelijk met uitsterven bedreigd dan worden soms soortspecifieke maatregelen genomen (Dassen en Lepelaars zijn daarvan voorbeelden).

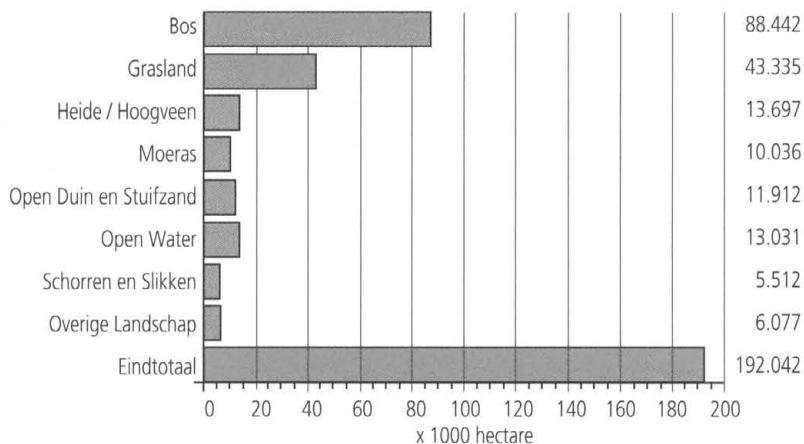

Fig. 1. Het type ecosystemen dat bij Staatsbosbeheer in beheer is met hun oppervlakte (bron: Staatsbosbeheer).

Strategieën voor beheer

Binnen de ecosysteembenadering zijn verschillende beheersstrategieën mogelijk. Welke wordt toegepast is afhankelijk van het gestelde doel en de historie van een bepaald gebied.

- NATUURBEHOUD was de meest toegepaste beheersstrategie in de afgelopen decennia. Het beheer is er op gericht de

Foto 2. Ven in de Strijbeekse heide (Noord-Brabant).

bestaande waarden in een gebied veilig te stellen. Vanuit de bestaande waarden kan dan eventueel een rekolonisatie in de omgeving plaatsvinden. Vanuit het verleden is deze strategie toegepast door het aankopen van gebieden en het beheer, wat tot het ontstaan van de levensgemeenschap heeft geleid, voort te zetten. Deze strategie bleek in het verleden effectief. Het kon echter niet voorkomen dat de kwaliteit van veel natuurgebieden achteruitging; ook in

deze gebieden lieten verzuring, verdroging en eutrofiëring hun sporen na. Laagveenmoerassen, heiden, duinen en vennen, zoals in de Strijbeekse heide (foto 2), zijn hiervan goede voorbeelden. De meeste gebieden die beheerd worden volgens deze strategie zijn halfnatuurlijke landschappen.

De ontwikkelingstijd van de verschillende systemen kan erg verschillen: heidevelden kunnen zich relatief snel ontwikkelen, terwijl hoogveengebieden een zeer lange ontstaansgeschiedenis hebben. Met dergelijke systemen wordt zo min mogelijk risico genomen, vanwege hun zeldzaamheid maar ook omdat ontwikkelingen in die systemen erg langzaam verlopen. Vernietiging van dit soort systemen is bijna altijd onomkeerbaar en onherroepelijk.

- **NATUURHERSTEL** is vooral gericht op het herstel van verloren gegane natuuraspecten. Zo zijn van de oorspronkelijke 100.000 hectare blauwgraslanden in Nederland nog maar 30 hectare over.

Deze snippers kunnen we alleen behouden door herstel van het omringende landschap, de waterhuishouding en het oorspronkelijke niveau van voedselrijkdom in deze gebieden. Tot nu toe zijn natuurherstelprojecten voornamelijk uitgevoerd in halfnatuurlijke landschappen. Natuurherstelprojecten zijn vaak gekoppeld aan kernen waarin de gewenste levensgemeenschap nog aanwezig is. Vanuit de aanwezige waarde wordt uitbreiding bewerkstelligd.

Natuurherstelprojecten spelen voornamelijk op de hogere zandgronden in Oost- en Zuid-Nederland. Voorbeelden hiervan zijn het herstel van het oude heidelandschap van het Aekingerzand in Drenthe met bijbehorende beken en vennen, het herstel van blauwgraslanden in Beekvliet in de Achterhoek en het herstel van de Mokslootvallei op Texel.

- **NATUURONTWIKKELING** is een beheersstrategie waarbij natuurlijke processen en begrazing door grote grazers een centrale rol spelen. Het concept achter natuuront-

herstel. Tot nu toe lijkt deze strategie vooral kansrijk in voedselrijke, dynamische milieus. Uiterwaarden bij de Ooypolder en Oostvaardersplassen zijn hiervan voorbeelden (foto 3). Op veel plaatsen in de uiterwaarden wordt nu gestart met natuurontwikkelingsprojecten, zoals bij Culemborg. De mogelijkheden van natuurontwikkeling zijn interessant en bieden in sommige ecosystemen veel perspectief.

Staatsbosbeheer wil de beschikbare beheersstrategieën gericht inzetten zonder dogmatisme. De gekozen strategie is gericht op het zo effectief en efficiënt mogelijk bereiken van de natuurdoelen. Soms worden grote grazers gebruikt om de natuurlijke processen te stimuleren, soms wordt er eerst een periode verschaald door een maaibeheer. Op andere plaatsen ligt natuurherstel of natuurbehoud meer voor de hand. Als de aanwezige variatie aan planten en dieren onder druk staat, omdat een gebied te klein is of te zwaar door de omgeving beïnvloed wordt, dan kunnen natuurherstelprojecten in de directe omgeving de duurzame overlevingskans voor de levensgemeenschap vergroten.

Gestreefd wordt naar goed afgeronde gebieden van een voldoende grootte, waar ook grotere diersoorten genoeg ruimte krijgen. Het liefst zouden we grote, aaneengesloten, complete, zelfregulerende ecosystemen zien, geheel intact en voorzien van alle bijbehorende planten en dieren. Als dat niet mogelijk is dan toch in ieder geval gebieden die hydrologisch zijn afgerond (dus onafhankelijk van de omgevingsbelangen) en in een ruimtelijke constellatie waarbij tussen terreinen uitwisseling binnen verschillende diergroepen mogelijk is.

Doelen voor het bos bij Staatsbosbeheer

NATUURBOSSEN

Op ruim een kwart van het bosareaal van Staatsbosbeheer is de hoofddoelstelling van het bos natuur. Veel bossen in Nederland zijn nog jong en zijn vaak met een productiedoelstelling aangelegd; dit betekent dat de bossen nog in ontwikkeling zijn. Niet alle soorten die je zou verwachten in een bos zijn reeds aanwezig en ook de structuur en leeftijdsclassenverdeling in de bossen zijn vaak nog niet optimaal (de bomen zijn allemaal even oud). In het Horsterwold in Flevoland is dat nog goed

Foto 3. Natuurontwikkeling in de Ooypolder.

wikkeling is een natuurbeeld waarbij de natuur zijn gang kan gaan. Deze beheersstrategie benadert het dichtst het idee van oernatuur (een duidelijke tegenhanger dus van de halfnatuurlijke systemen, die hun ontstaan danken aan een eeuwenlange interactie tussen mens en natuur). Natuurontwikkeling is in Nederland nog een relatief kort toegepaste strategie. Deze nieuwe werkwijze komt niet in plaats van, maar naast natuurbehoud en natuur-

te zien. Om de ontwikkeling van de bossen naar een volledig ecosysteem te versnellen worden beheersmaatregelen uitgevoerd; het resultaat daarvan is te zien in het Speulder- en Sprielderbos op de Veluwe (foto 4). Er worden bomen gekapt om een gevarieerder bosstructuur te laten ontstaan, ook worden boomsoorten verwijderd die niet bij die groeiplaats horen (bv. Douglas of Amerikaanse eik). Op de langere termijn zal het actieve beheer in al deze bossen worden geminimaliseerd. Kappen van bomen om hout te oogsten is daar niet meer aan de orde. Deze bossen worden dan ook beheerd via een ecosysteembenadering, zoals hiervoor beschreven.

Uiteraard zijn deze natuurbossen ook voor de recreatie, landschap en cultuurhistorie interessant, maar in de natuurbossen ligt het beheersdoel op natuur.

MULTIFUNCTIONELE BOSSEN

In driekwart van de bossen worden meer doelen tegelijk nagestreefd. De natuur moet er tot ontwikkeling kunnen komen, landschappelijke en cultuurhistorische waarden worden er behouden, er wordt hout geoogst en er is ruimte om te recreëren. In deze bossen is houtoogst dus één van de doelen. In de multifunctionele bossen zijn vaak productieve boomsoorten als Fijnspar, Lariks en Douglas aangeplant.

Zowel bij het publiek als bij de natuurbeschermers staat de houtoogst soms ter discussie. Nederland verbruikt jaarlijks 15 miljoen m³ hout. Hiervan produceert Nederland zelf 1,5 miljoen m³. De rest is voor een groot deel afkomstig uit oorspronkelijke (oer)bossen, zoals het tropisch regenwoud. Er is veel discussie over het kappen van deze bossen, en terecht. Nederland is een rijk land met een grote houtconsumptie; Staatsbosbeheer vindt het daarom belangrijk dat Nederland zelf voorziet in tenminste een deel van zijn houtbehoefte om daarmee onder andere de tropische regenwouden te sparen. Bovendien meent Staatsbosbeheer dat een geïntegreerd multifunctioneel gebruik van het bos een grote garantie biedt dat het bos ook in de toekomst aan de wensen van de samenleving voldoet (dat dit niet vanzelfsprekend is leert ons de bosgeschiedenis van de afgelopen eeuw).

Houtproductie kan op zeer verschillende manieren plaatsvinden. Staatsbosbeheer kiest ervoor de houtproductie duur-

zaam en zo ecologisch verantwoord mogelijk te realiseren. Dit betekent dat er nooit méér geoogst wordt dan dat er in een bos bijgroeit, dat oogst niet vlaktegwijs plaatsvindt, dat er zoveel mogelijk wordt gewerkt met natuurlijke verjonging en dat de bossen een gemengde samenstelling hebben zowel qua leeftijdsopbouw als qua soortensamenstelling. Staatsbosbeheer richt zich in de houtproductie ook steeds meer op het produceren van kwaliteits-hout. Dit betekent dat ook vanuit de productie wordt gestreefd naar grote dikke bomen, dus naar volwassen bos. In volwassen bos is de biodiversiteit en volledigheid van het ecosysteem veel groter dan in jong bos; dus door deze wijze van houtproductie krijgt de natuur ook veel ruimte. Concreet betekent dit dat er bomen worden geoogst, zonder het bos-ecosysteem nadelig te beïnvloeden.

Doelen voor landschap en cultuurhistorie bij Staatsbosbeheer

Moderne landschappen gaan steeds meer op elkaar lijken. Het vanoudsher aanwe-

zige streekeigen karakter van het landschap neemt af. Staatsbosbeheer vindt het versterken van de samenhang in het landschap noodzakelijk.

Zo moet de relatie tussen de abiotische omstandigheden en het gebruik dat we van het landschap maken weer sterker worden. Bossen en natuurterreinen staan niet op zichzelf. Dan komen ze ecologisch en qua beleving onvoldoende tot hun recht. We streven naar een harmoni-

Monumentale gebouwen	175
Bunkers (niet onder zand verstopt)	59
Fortgebouwen	31
Eendenkooien	26
Historische tuinen	9
Grafheuvels	670
Hunebedden	35
Terpen	7
Resten nederzetting	466
Wegen, dijken (infrastructuur)	33
Overige archeologische elementen	514
Totaal	2.025

Tabel 1. Cultuurhistorische elementen in de gebieden van Staatsbosbeheer (bron: Staatsbosbeheer).

Foto 4. Speulderbos is een voorbeeld van een natuurbos op de Veluwe.

euze samenhang tussen onze terreinen en hun omgeving. Deze samenhang is al voor een deel bereikt in het Drentsche A gebied.

Streekeigen kenmerken in het landschap moeten worden versterkt. Kronkelig of strak verkaveld, drassig of droog, met tuinwallen op Texel (foto 5), of ongeschoren hagen op z'n Gelders (de Ravenswaarde). Zulke karakteristieke elementen dragen bij aan een rijker totaal-

Foto 5. Tuinwallen op Texel.

beeld vol contrasten. Niet alleen landschappelijke elementen, ook cultuurhistorische overblijfselen dragen bij aan de streekeigenheid. In de Staatsbosbeheer terreinen krijgen deze elementen hun eigen plaats (tabel 1).

De beleefingswaarde is een belangrijke kwaliteit van het landschap. Harmonie is daarin een belangrijk begrip. Het landschap moet 'te lezen zijn', dat wil zeggen dat het landschap een afspiegeling is van de ontwikkelingen die plaats hebben gevonden. Zo'n landschap kent een fijnzinnige samenhang tussen natuur en cultuur(historie), zoals in Orvelte tot stand komt. Waarmee niet gezegd is dat we overal "terug willen naar vroeger", want behoud betekent naast herstel van historische samenhang in de praktijk ook landschapsvernieuwing. Of zoals landschapsarchitect D. Sijmons zegt: "Wij staan bij iedere opgave voor een tweeledige uitdaging: aan ons historisch gelaagde landschap een waardevolle nieuwe laag toevoegen én bij dat verandingsproces de verbinding met het verleden op een zinvolle manier inhoud geven".

Recreatiedoelen van Staatsbosbeheer

Staatsbosbeheer beheert de gebieden voor de samenleving. Een voorwaarde voor het duurzaam in stand houden van gebieden, is het bestaan van maatschappelijk draagvlak voor natuur-, bos- en landschapsbeheer. Maatschappelijk draagvlak kan alleen bestaan als mensen de waarden van natuurgebieden her- en erkennen. Recreatie en natuur zijn in deze optiek natuurlijke bondgenoten in plaats van tegengestelde belangen.

Mensen kunnen genieten, inspiratie opdoen of ontspannen in de Staatsbosbe-

heergebieden. De wijze waarop mensen van de terreinen gebruik willen maken verschilt. Sommige mensen willen goed aangelegde paden, met duidelijk gemarkeerde wandelroutes, anderen willen juist geen paden. Staatsbosbeheer speelt zoveel mogelijk in op de wensen van de bezoekers. Door de recreatiefaciliteiten goed aan te sluiten met de eigenschappen van de terreinen en de wensen van mensen ontstaat er een scala aan mogelijkheden.

Alle terreinen, waar dat maar enigszins mogelijk is, zijn opengesteld. De basis van de openstelling is het toegankelijk maken voor wandelaars, maar aard en intensiteit van de faciliteiten voor de bezoekers kunnen aanzienlijk verschillen. Zo is er een rolstoelpad bij Kootwijk en een mountain-bike route in Schoorl.

Alleen daar waar zeer kwetsbare vegetaties groeien of waar verstoringgevoelige vogels of dieren leven zijn terreinen niet altijd opengesteld. Vaak betekent dat, dat het terrein maar een gedeelte van het jaar kan worden bezocht (bijvoorbeeld alleen buiten de broedtijd). Ook in die gevallen wordt gezocht naar mogelijkheden om van die zeldzame of kwetsbare natuur te genieten, bijvoorbeeld door excursies met de boswachter of door het bouwen van vogelkijkhutten of uitkijktorens.

Factoren van invloed op de kwaliteit van natuur, bos en landschap

De mens drukt een zwaar stempel op het Nederlandse landschap. Zaken als stedenbouw, infrastructuur, ontwatering en landbouwpraktijk beïnvloeden natuurgebieden. Natuurbeheer betekent naast het traditionele beheer van maaien en begrazen vooral herstel van abiotische systemen (d.w.z. zorgen voor voldoende schoon grondwater van goede kwaliteit, een schone bodem en schone lucht). Pas als de basisvoorwaarden in orde zijn,

kunnen levensgemeenschappen zich in een gebied optimaal ontwikkelen.

De grootste bedreigingen voor de natuur zijn verzuring, verdroging, vermeting en versnippering, voor landschap eenvormigheid. Terreinbeheerders trachten deze schadelijke invloeden te neutraliseren. Verdroging wordt tegengegaan door maatregelen in de waterhuishouding; vermeting en verzuring worden bestreden door verschromelende maatregelen als maaien, plaggen of ontgraven van terreinen.

Eenvormigheid wordt tegengegaan door de keuzes die in natuurgebieden worden gemaakt beter te laten aansluiten bij het omringende landschap en de aanwezige karakteristieken van bodem, reliëf en historisch gebruik.

Versnippering kan worden tegengegaan door tussenliggende terreinen aan te kopen en daar nieuwe natuur te ontwikkelen of te herstellen.

Technische kennis

Op welke wijze ecosystemen het meest effectief kunnen worden behouden of hersteld is onze belangrijkste vraag aan onderzoeksinstituten en universiteiten. Het laatste decennium is op dit gebied hard gewerkt o.a. het Overlevingsplan Bos en Natuur(OBN) heeft door het instellen van deskundigenteams een grote bijdrage geleverd aan de kennisontwikkeling en het toepasbaar maken van de kennis voor het terreinbeheer. Door de nauwe samenwerking tussen onderzoek en beheer is voor een aantal systemen duidelijk hoe ze duurzaam kunnen worden behouden. Foto 6 geeft een voorbeeld van het herstel van een natte heideslenk in het Dwingelderveld. Andere voorbeelden zijn het herstel van een venen natte heide systeem in Twente en een aantal vennen in Drenthe en Brabant. Er zijn bij enkele herstelprojecten een groot aantal Rode-lijstsoorten verschenen, zelfs een aantal die al zeer lange tijd uit die terreinen waren verdwenen (bv. Waterlobelia en Vetblad). Niet voor alle ecosystemen is de kennisontwikkeling zover gevorderd dat we duurzaam herstel en daarmee behoud kunnen garanderen. Een niet aflatende aandacht van onderzoekers en beheerders voor natuurherstelprojecten in verschillende ecosystemen is een voorwaarde voor het duurzaam in stand houden van de biodiversiteit in Nederland. Voldoende onderzoeksgeld voor het toegepaste ecosystemonderzoek

is daarbij onontbeerlijk naast de ontwikkeling van geïntegreerde kennissystemen om de verkregen informatie toegankelijk te maken.

Maatschappelijk en politiek draagvlak

Het belang van natuur en bos wordt door de politiek erkend. Veel wet en regelgeving is van toepassing op bos en natuur (Natuurbeschermingswet, Natuurschoonwet, Boswet, Faunawet). Desalniettemin geven de cijfers en analyses in de Natuurbalans van de afgelopen jaren (1998, 97, 96) en de Natuurbalans van 1999 nog steeds een achteruitgang van de kwaliteit van natuur in Nederland aan. De achteruitgang in natuurkwaliteit is het sterkst buiten natuurgebieden en het minst in natuur- en bosgebieden. Dus ook in natuurgebieden is de achteruitgang niet tot staan gebracht.

Een deel van de negatieve ontwikkelingen voor de natuur zijn terug te voeren op de toenemende druk op de ruimte door bv. wegenaanleg en woningbouw. Het ministerie van LNV heeft hierop gereageerd door natuurcompensatie in het Structuurschema groene ruimte (LNV, 1993) vast te leggen. In nauwkeurig omschreven gebieden mogen landschap en natuur niet worden aangetast, tenzij er sprake is van zwaarwegend nationaal belang, zoals veiligheid of defensie, of van een zwaarwegend maatschappelijk belang, zoals de aanleg van "main ports".

In de praktijk blijkt het moeilijk het begrip natuurcompensatie invulling te geven; kwantitatief levert het al veel stof tot discussie, de kwalitatieve invulling van het begrip moet nog starten.

Bij discussies in de Tweede Kamer wordt het belang van bos, natuur en landschap steeds weer onderstreept; de motie voor het versneld uitvoeren van de Ecologische Hoofdstructuur of het sneller terugdringen van de verdroging zijn hiervan voorbeelden.

De invulling en uitvoering van het beleid blijkt weerbarstig, ondanks alle positieve intenties. Bij de uitvoering van natuur-, bos- en landschapsbeleid zijn alle bestuurslagen in Nederland betrokken naast de verschillende maatschappelijke organisaties. Dit maakt natuur-, bos- en landschapsbeleid een onderwerp van veel discussies en ook een onderwerp waarover veel compromissen worden gesloten. Het kernpunt in deze discussie is dat een directe vertaling naar maatschappelijk nut

of geldelijk gewin nooit op korte termijn mogelijk is.

Eén van de uitdagingen voor de komende decennia is voor Staatsbosbeheer samen met de andere organisaties, natuur bos en landschap bij de politieke en maatschappelijke afweging een prominenter rol te laten spelen.

Samenwerking

De huidige samenleving wordt steeds complexer en verandert snel. Sectorale belangen zullen in de besluitvorming steeds minder sterk gaan wegen. De mening van experts is niet voldoende om beslissingen door te drukken, want de maatschappij is mondiger en laat haar mening duidelijk horen. Dit betekent dat een organisatie als Staatsbosbeheer samen met de mensen uit de samenleving de koers voor de toekomst moet uitzetten. Zonder duidelijke maatschappelijke inbreng en maatschappelijk draagvlak is het beheer en behoud van de kwaliteit van natuur, bos en landschap niet mogelijk.

Literatuur

Buis, J. & J.P. Verkaik, 1999. Staatsbosbeheer 100 jaar weken aan groen Nederland. Stichting Matrijs, Utrecht.

Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer & Visserij, 1993. Structuurschema Groene Ruimte. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Den Haag.

RIVM, IKC-N, IBN-DLO, SC-DLO, 1996. Natuurverkenningen 96. Samson H.D. Tjeenk Willink b.v., Alphen aan de Rijn.

RIVM, IKC-N, IBN-DLO, SC-DLO, 1997. Natuurverkenningen 97. Samson H.D. Tjeenk Willink b.v., Alphen aan de Rijn.

RIVM, IBN-DLO, LEI-DLO, SC-DLO, 1998. Natuurverkenningen 98. Samson H.D. Tjeenk Willink b.v., Alphen aan de Rijn.

RIVM, IBN-DLO, LEI-DLO, SC-DLO, 1999. Natuurverkenningen 99. Samson H.D. Tjeenk Willink b.v., Alphen aan de Rijn.

Dr. P.C. de Hullu
Staatsbosbeheer
Postbus 1300
3970 BH Driebergen

Foto 6. Herstel van een natte heideslenk in het Dwingelderveld.

Door de grote druk op ruimte in Nederland is het van belang functies en belangen te combineren. Denk hierbij aan de opbouw van strategische watervoorraden en realiseren van veiligheid of ruimte om te "ontstressen". Het zoeken naar nieuwe samenwerkingspartners zal één van de belangrijkste uitdagingen worden van Staatsbosbeheer, willen we doelen en kwaliteit, en dus de leefbaarheid van Nederland de komende eeuw veilig stellen.